

**“Hülya Tufan, Kamuoyu Kimin Oyu?, İstanbul: Kesit
Yayıncılık, 1995, 194 sayfa, ISBN: 975-8008-08-0”¹**

Hakan CENGİZ
Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İşletme Fakültesi
hakancengiz@karabuk.edu.tr

Bilimsel araştırmaların niteliği üzerine gerçekleştirilen tartişmaların, ülkemizde 1980 sonrasında özellikle iktisadi yaşamda karşılığını bulduğu söylenebilir. Bunda kuşkusuz, o yıllarda izlenen dış pazarlara açılma politikaları ve bunun sonucu olarak yeni işletme ve çalışma modellerinin benimsenmesi etkili olmuştur. Bu gelişmeleri takiben, kamuoyu araştırmalarının da günümüzde hayatımızın bir parçası haline geldiğini ya da getirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kitap, “Kamuoyu araştırmaları gerçek kanaatleri ne düzeyde yansıtılmaktadır?”, “Kamuoyu araştırmalarının günümüzdeki durumu nedir?”, “Kamuoyu araştırmalarının temsil kabiliyeti nedir ve bu tür araştırmaları yürütmek kimlerin vazifesidir?” gibi sorulara cevap aramanın ötesinde, kamuoyu araştırmalarının vazgeçilmezi olan anket tekniğinde, soruların hangi hususlara dikkat edilerek geliştirilmesi gerektiği konusunda da aydınlatıcı bilgiler içermektedir. Hülya Tufan, böyle bir kitabı yazmadaki motivasyonunu, 1990’lı yıllarda kamuoyu araştırmalarının yaygınlaşmasıyla birlikte konuya ilgi duyan kesimlerin, bu araştırmalar hakkında daha fazla bilgi edinme arzusuna dayandırmıştır. Bunun yanı sıra ülkemizde, kitabın yazıldığı dönemde konu ile ilgili okurların ulaşabileceği hiçbir çalışmanın olmamasının, yazarı bu kitabı yazmaya iten bir diğer faktör olduğu söylenebilir.

Kitabın hedef okuyucu kitlesini, kamuoyu araştırmalarını yürüten ve nasıl daha iyi bir Şekilde yrtleebileceğini sorgulayan vrelere ek olarak, bu araştırmalara ilgi duyan bütün kesimler oluşurmaktadır. Hatta yazar kitabında hedef kitlesini; “yaşadığı topluma ilgi duyan herkes” olarak tanımlamıştır (s.9). Bu tanım kitabın içeriği ile bütünleştirildiğinde, yazarın amacının, ülkemizde kamuoyu araştırmaları hakkındaki toplum bilincine katkı sağlamak olduğu söylenebilir. İlerleyen bölümlerde sebepleriyle birlikte ve geniş bir Şekilde ele alınacağı üzere, yazarın konuya yaklaşımının okuyucu kitlesinin beklentilerini karşılayacak nitelikte olduğu söylenebilir.

¹İindekiler ve Diğerleri: 6 sayfa, Sunuş: 12 sayfa, Esas Metin: 158 sayfa, Terimce: 6 sayfa
Yazarlar: Pierre Bourdieu, Patrick Champagne, Daniel Gaxie, Jean-Paul Grmy, Guy Michelat, Hülya Tufan

Hülya Tufan'ın lisans ve yüksek lisans eğitimini Fransa'da almış olması, kültürel karşılaştırmaları gerçekçi bir tutumla yapabilmesi açısından önemli bir husus olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, 1985-90 yılları arasında kamuoyu araştırmaları alanında çalışmış olması ve halen toplumsal olguları konu alan ve özellikle nitel yöntemlerin benimsendiği çalışmalarda bağımsız danışmanlık yapması da, bu alandaki çalışmalarının temelini sağlamlaştırıcı niteliktedir. Ayrıca yazar 1985 yılından beri çeviri faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Kitabın 1995 yılında yazıldığı dikkate alınrsa, ele alınan konuların kamuoyu araştırmalarında bugün geldiğimiz noktaya katkısının oldukça önemli olduğu savunulabilir. Özellikle yazarın, bir Türk olarak Fransa'daki kamuoyu araştırmaları hakkındaki izlenimlerini, Türkiye'deki durum ile kıyaslamasının ve bu kıyaslamaya Fransız yazar ve araştırmacıların görüş ve çalışmalarını belirli bir düzen çerçevesinde dâhil etmesinin alana önemli düzeyde katkı sağladığı yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü Fransa, kamuoyu araştırmaları ile ilgili konuları, bizim henüz bu tür araştırmalara yabancı olduğumuz 1970'li yıllarda tartışmaya başlamıştır. Neticede bu kitabın, özellikle basıldığı yıllarda konu ile ilgili önemli bir kaynak olarak görülebileceği ve görülmesi gerektiği söylenebilir. Hatta daha da ileri giderek, kitabın tamamı tarihsel bir bakış açısıyla ele alındığında, makalelerde getirilen önerilerin günümüzde de dikkate alınması gereken önemli hususlar içerdiği savunulabilir. Kitabın 1995 yılında yayımlanmış olması, konu hakkındaki güncel meseleleri açıklama gücü hakkında soru işaretlerini beraberinde getirebilir. Ancak anket uygulamalarında karşılaşılan uygulamaya yönelik ve yöntemsel problemlerin daha uzun yıllar tartışılacağı varsayımına dayanarak, kitapta güncel duruma yönelik ve gelecek için geçerli tespitler yapıldığını söylemek mümkündür. Bu yönüyle kitabın hala işlevsel ve hem akademisyenler hem de uygulamacılar açısından referans olarak görülmeye değer nitelikte olduğu söylenebilir.

Kitabın önemi ve alana katkısı ile ilgili yukarıda ifade edilenleri pekiştiren en önemli etmen ise, kitabın bölümlerinin profesyonel araştırmacılar ve bilim insanları tarafından yayımlanan makalelerden oluşmasıdır. Kitap her biri birbiriyle uyumlu ve sistematik bir sıralamayı takip eden 6 alt başlıktan oluşmaktadır. Bundan önce bir *Sunuş* bölümü yer almaktadır. Hülya Tufan *Sunuş* bölümünde; temelde kamuoyu kavramının ne anlama geldiğini, kamuoyu araştırmalarının hangi yöntemler benimsenerek gerçekleştirildiğini, bu araştırmaları yürüten bilimsel araştırma kurumları ve özel şirketler hakkındaki görüşlerini ve Türkiye bağlamında araştırma ile ilgili olarak uyulması gereken etik kurallara ne düzeyde uyulduğunu kısa ve öz bir şekilde okurla paylaşmaktadır. Bunun yanı sıra, kitabın oluşmasına katkı sağlayan diğer yazarların da hangi konuları aldıkları *Sunuş* bölümünde açıklanmaktadır.

Konuya giriş niteliğindeki ilk bölüm², Hülya Tufan'ın daha önce yayımlanmış bir makalesinin gözden geçirilmiş biçimi olarak sunuluyor. Bu bölümde, genelde kamuoyu araştırmalarının niteliği hakkında bilgilere yer veren Tufan, bu araştırmaların çoğunlukla kar amacı güden özel kuruluşlar tarafından yürütülmesini eleştirmektedir. Bu durum gerçekten, kitabın son bölümünde Patrick Champagne tarafından da ifade edildiği gibi üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir durumdur. Çünkü özel kuruluşların yalnızca müşterilerini memnun etmek amacıyla, kamuoyu araştırmalarını hafife almaları ya da sonuçlarını saptırmaları olası bir durumdur. Bu bölümün içerisinde siyasal iletişimin eski işleme şemasının yerine yeni bir şema oluşturulmuştur. Bu şemada; siyasal güçler, medya ve kamuoyu olarak ifade edilen üç edimciden bahsedilmektedir. Tarafların birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri varsayımını görselleştiren bu şemada, kamuoyu yoklamaları "etkileyen" ve "etkilenen" mekanizma olarak sunulmaktadır. Bu noktadan hareketle, kamuoyu araştırmalarının, kamuoyunun görüşleri doğrultusunda siyasal güçlerin mevcut durumunun ortaya konmasında önemli bir mekanizma olduğu öne sürülebilir. Bununla birlikte, akla gelen her konuda kamuoyunun bir fikri olduğunu varsaymak ve kamuoyunun fikrine başvurmak bazen yanlış yönlendirici de olabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle; görüşüne başvurulmuş kamuoyunun söz konusu konu hakkında daha önceden düşünmüş olması varsayımının gerçekçiliği tartışılmalıdır. Kitabın bir sonraki bölümünde³ Daniel Gaxie, böylesi bir durumun dikkate alınmamasının doğuracağı olumsuzlukları ve yanlış yorumlamaları deneysel olarak yapmış olduğu çalışmada ortaya koymaktadır.

Gaxie, kamuoyu araştırmalarında uygulanan anketlerde verilen cevap alternatifleri olan "cevap yok" seçeneğinin küçümsenmesi durumunu irdelemektedir. "Cevap yok" seçeneklerinin ortalamasının hangi durumlarda ve hangi sebeplerden ötürü yüksek düzeyde çıktığını, kendi geliştirdiği anket sorularına verilen cevaplar doğrultusunda açıklamaktadır. Gaxie'nin, yanıtlarla kanaatlerin birbiriyle karıştırıldığı uyarısında bulunması, araştırma sonuçlarının geçerliliği ve güvenilirliği açısından oldukça önemli bir husus olarak değerlendirilmelidir. Çünkü soruların ifade ediliş biçimleri, görüşülen kişilerin o anki duygusal durumları, konuyla ilgilenim düzeyleri gibi hususlar cevaplayıcıların "cevap yok" seçeneğini işaretleme olasılıklarını önemli düzeyde etkileyebilmektedir. "Cevap yok" seçeneği, yüksek bir olasılıkla aslında var olan bir cevabı görmezden gelmek anlamına gelebilmektedir. Bu nedenlerden ötürü, her yanıtın bir kanaat olduğu düşüncesiyle hareket etmek yanlış bir yaklaşım olacaktır. Anket ifadeleri; görüşülen kişilerin kendilerini cevap vermek zorunluluğunda hissetmeleri, sorulardaki ifadelerin ne anlama geldiği hakkında sahip oldukları yanlış düşünceler, görüşmecinin hassas olarak nitelendirilebilecek

² Kamuoyu Araştırmalarının Dayanılmaz Hafifliği

³ Görünenin Ötesi... Kanaatlerin Ölçümüne İlişkin Kimi Sorunlar

konulara değinmesi sebebiyle cevaplayıcının tedirgin olması ve buna benzer birçok durum hesaba katılarak düzenlenmelidir.

Jean-Paul Grémy'nin iki makalesinin uyarlamasından oluşan bölümde⁴, Fransız dilinde soruların ifade ediliş biçimine ve soru formlarının tasarımına ilişkin araştırmalardan birkaçı sunulmaktadır. Açık ve kapalı sorulara verilen yanıtların dağılımının, kendi içerisinde ne kadar farklılaştığı yapılan araştırmalarla örneklendirilmektedir. Örneğin, cevaplayıcılara bir konu hakkındaki fikirleri sorulurken alternatif seçenek sunulmaması ile bir diğer durum olan seçenek sunulması durumunun, araştırma sonuçlarını hangi düzeyde etkilediği önceki çalışmalar doğrultusunda ortaya konulmaktadır. Bunun dışında; yanıtların sunulmuş biçiminin, cevap seçeneklerinin dengeli bir dağılımda sunulması durumunun, soru cümlesine eklenen bilgilendirme amaçlı eklerin ve soru metni ve cevap seçeneklerinin anlamlarının değiştirilmesiyle, cevaplayıcının vermiş olduğu cevapların da ne ölçüde değiştiği gözler önüne serilmektedir. Kitabın bu bölümünde, yukarıda da bahsedilen bunun gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Aslında bu noktada anlatılmak istenen, araştırmacıların anket formunu düzenlerken yapılacak ufak tefek değişikliklerin bile sonuca anlamlı bir şekilde etki edeceğinin farkında olması gerektiğidir.

Kitabın önceki bölümlerinde diğer yazarların da kısaca değindiği başka bir konu, yönlendirilmemiş anketlerin kullanımıyla ilgilidir. Guy Michelat'ın 1975 yılında yazmış olduğu bir makalesinin çevirisi olan bu bölümde⁵, araştırmacı tarafından standart bir düzene göre hazırlanmış anket sorularının, görüşmeciler tarafından farklı bir şekilde yorumlanmasının yol açacağı sorunları, yönlendirilmemiş anket soruları aracılığı ile kısmen gidermenin mümkün olabileceği vurgulanmaktadır. Aslında kitaptaki bu bölümün, Grémy'nin bölümünden sonra yer alması çok anlamlıdır. Çünkü ilgili bölümde de ifade edilen, kapalı soruların görüşmecinin ifadelerini fazlasıyla kısıtlayabileceği uyarısı, oldukça dikkate değer bir husustur. Kapalı sorular yerine açık soruların yöneltildiği bir anket formunda, "cevap yok" seçeneklerinin oranı azalmakta ve görüşülen kişi tarafından daha anlamlı seçenekler üretilebilmektedir. Bu noktada yönlendirilmemiş anketin en can alıcı noktasının, görüşülen bireyin sahip olduğu bilgilere başvurmak yerine, düşündüklerinin ve hissettiklerinin neler olduğunun irdelenmesi olduğu söylenebilir. Böylesi bir durumda, birey bilinçli bir şekilde betimleyemediği durumları dahi, duyguları ve hisleri aracılığıyla araştırmacıya aktarabilir. Tüm bu ifade edilenlerden hareketle, sorulması gereken en kritik soru şudur: "Madem topluma ilişkin kanaatlerin geneli ile ilgili bir araştırma yapılıyor, peki sorgulama neden en bireysel ve duygusal şeylerden başlatılıyor? Bu durum ilk bakışta bir çelişki gibi gözükse de Sapir'in ifadesine ve tümevarımsal yaklaşıma dayanarak, bu durumun gayet

⁴ Sorular ve Yanıtlar: Kamuoyu Araştırmalarında Soruların İfade Biçimine İlişkin Bazı Bulgular

⁵ Toplum Biliminde Yönlendirilmemiş Anketlerin Kullanımı

doğal olduğunu söylemek mümkündür⁶. Michelat makalesinde, yönlendirilmemiş anket uygulamalarında araştırmacının nasıl davranacağı, yapılan anketlerin içerik çözümlemesinin nasıl gerçekleşeceği ve yorumlanacağı konusuna da geniş bir şekilde yer vermektedir. İzlenmesi gereken aşamaları sıralayan yazar, ancak çok sıkı bir denetim ve çaba sonucunda yapılan analizlerin araştırmacıyı doğru sonuca götürebileceğinin altını çiziyor.

Diğer bir makale çevirisi olan bölüm⁷ Patrick Champagne'ye aittir. Champagne makalesinde, kamuoyu araştırmalarına "tarafdar" ve "karşıt" olan iki kesimden bahsetmektedir. Yazar, tarafdar olarak nitelendirilen siyasi ve medya kesimlerinin, bu araştırmaları demokratik ve bilimsel olarak nitelendirdiklerini vurgularken, diğer kesimlerin yapılan araştırmaları genellikle bilimsellikten uzak ve başka çıkarlara hizmet eden uğraşlar olarak değerlendirdiklerini öne sürmektedir. Netice itibarıyla, bir tarafa göre demokratik ve bilimsel olarak nitelendirilen bu araştırmalar, diğer taraflarca uydurmaca olarak değerlendirilmektedir. Hatta kimileri tarafından, bu araştırmaların seçmenin oy kullanma davranışını dahi etkilediği öne sürülmektedir. Sonuç olarak yazar, siyasi ve ticari çıkar gruplarının seçim atmosferini etkilemek için kamuoyu araştırmalarını güçlü bir silah olarak kullandıklarını iddia etmektedir. Bu gibi tartışmaları ülkemizde günümüz koşullarında görmek hala mümkündür. Kamuoyu araştırmalarının amacı dışında kullanılmasında; siyasilerin, medyanın ve özel araştırma şirketlerinin bilimsel olmayan yöntemlerle gerçekleştirdiği araştırmaların payının çok yüksek olduğu söylenebilir.

Kitabın son bölümü⁸, Pierre Bourdieu'nun bir makalesinin çevirisidir. Yazar kamuoyu araştırmalarında herkesin bir kanaatinin olduğu ve bu kanaatlerin aynı değerde olduğu varsayımına karşı çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, anketlerde sorulan soruların birileri tarafından önceden oluşturulması ve herkese aynı sorunun yöneltilmesi araştırma sonuçlarında ciddi çarpıklıklara yol açabilecek niteliktedir. Kaldı ki, kamuoyu araştırmalarında bu sakıncaların ötesinde verilen cevaplar alt alta toplanarak genel bir sonuca varılmakta ve araştırma süreçlerinde bilimsel yöntemler ve ilkeler benimsenmemektedir. Kültürel ve demografik açılardan birbirlerinden farklılaşan bireylerin, standart bir soru formuna vermiş oldukları cevapların eşit ağırlıkta görülmesi, "cevap yok" ya da "kararsızım" seçeneklerinin görmezden gelinmesi ve kamuoyu araştırmalarının siyasi çevreler tarafından ısmarlama bir şekilde uygulanması, yanlış yorumlanmış sonuçların ortaya çıkmasına ve bu araştırmalara duyulan güvenin zedelenmesine yol açmaktadır. Araştırılan konu üzerinde daha önce

⁶ K. Sapir, *Anthropologie*, Paris, Editions de Minuit, 1967, Cilt 1, s. 68 "Bir toplumsal davranış olarak yorumlanması koşuluyla bir soluk alma ile bir din ya da siyasal düzen arasında hiçbir farklılık yoktur."

⁷ Kamuoyu Yoklamaları, Oy Kullanma ve Demokrasi

⁸ Kamuoyu Yoktur

düşünmemiş olan bireylerin yüzeysel görüşleri, yapay sonuçlara ve yapay bir kamuoyuna işaret etmektedir. Yazar tüm bu nedenlerden ötürü, bazı çevrelerin var olduğunu savunduğu ve sandığı gibi bir kamuoyunun olmadığını savunmaktadır.

Kitabın genelinden hareketle, konuların birbiriyle uyumunun ve diziliminin tutarlı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, daha önce de belirttiğim gibi, yazarların bilim insanlarından ve profesyonellerden oluşması ve konuların eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi, kitabı içerik ve akıcılık bakımından güçlendirmektedir. Dil ve üslubun kitabın hedef kitlesine uygun olması ve bunun yanı sıra kitabın sonunda bir "Terimce" ye yer verilmesi de kitabın olumlu bir diğer yönü olarak ifade edilebilir. Buna ek olarak, bazı bölümlerde anlatımı görselleştiren tabloların sunulmasının, akıcılığa katkı sağladığı söylenebilir. Bununla birlikte, kitabın çeviri makalelerden oluşmasının, konunun derinlemesine kavranmasında bir sakınca yaratacağı düşünülmemelidir. Daha önce de ifade edildiği üzere yazarın konu üzerine yapmış olduğu çeviri çalışmaları Fransa'da yaşamış ve eğitim görmüş olması bu açıdan önem arz etmektedir. Bununla birlikte alana ilişkin, Türk dilini temel alan ve toplumumuzda gerçekleştirilmiş araştırmaları derleyen bu tarz bir kitabın, kültürel manada daha geçerli ve genellenebilir çıkarımlar yapmaya olanak tanıyabileceği savunulabilir.

Son olarak, eğer okurların bu kitabı okumadaki amacı, anket yöntemi ve ilgili uygulamalar hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmak ise, kitabı hem yazıldığı dönem, hem de eksik kalan çözüm önerileri nedeniyle yalnızca ek kaynak olarak görmelerinde yarar vardır. Bununla birlikte kitap, ülkemizde bugün bile spesifik olarak kamuoyu araştırmalarında yazılmış nadir kitaplardan birisi olma özelliğini korumaktadır⁹. Geleceğe dönük olarak, konu ile ilgili özellikle Türk dilini temel alan daha geniş kapsamlı ve güncel kitapların yazılması faydalı olacaktır.

Kamuoyu araştırmalarının yanıtıcı etkilerinin ve güvenilirliğinin ülkemizde çok fazla tartışılmadığı ya da tartışılrsa bile yalnızca siyasi seçimler öncesinde tartışıldığı ve bu tartışmaların konunun uzmanı olmayan kişiler tarafından yapıldığı maalesef bir gerçektir. Kitap belki de derleme bir kitap olmasından ötürü, Hülya Tufan'ın makalesinde kısaca değinilmesine rağmen, çok ciddi olarak ele alınması gereken bu sorunun nasıl çözüleceğine ilişkin somut önerilerde bulunmamaktadır. Evet, kamuoyu araştırmalarının bilim çevreleri ve özellikle üniversiteler tarafından yürütülmesi bu sorunu bir

⁹ Kamuoyu araştırmaları ile ilgili yazılmış aşağıdaki güncel kitap önerileri verilebilir;
Nurettin Güz, 2005, "Haberde Yönlendirme ve Kamuoyu Araştırmaları", Nobel Yayın Dağıtım,
Celinda C. Lake, Callbek Harper; 2002, "Kamuoyu Araştırmaları" Çev: Nurettin Güz Altınküre Yayınları,
İ. Esen Yıldırım, 2010, "Kamuoyu Araştırmaları ve Su Tüketim Bilinci Üzerine Bir Uygulama", Seçkin Yayıncılık

nebze olsun hafifletecektir. Ancak böylesi bir dönüşümde, akademik çevrelerin sürece nasıl dâhil edileceği ile ilgili önerilere kitapta yer verilmemiştir.

Sonuç itibariyle, kitabın oluşumuna makaleleriyle katkıda bulunan tüm yazarlar, kamuoyu araştırmalarında kullanılan anket tekniği ile ilgili sorunlara değinmişlerdir. Araştırma yöntemleri bağlamında önceden tartışılması bile mümkün olmayan nitel yöntemlerin sayısının artmaya başlaması, kamuoyu araştırmalarında anket yönteminin yanı sıra kullanılacak alternatiflerin çeşitlenmesini sağlayacak ve dolayısıyla bu durum yürütülen araştırmaların kalitesini arttıracaktır. İnsanların düşüncelerinin %95'inin bilinçaltı tarafından yönlendirildiği düşünülürse; kusursuzca tasarlanmış bir anket sorusu formunun, kusursuzca cevaplanması dahi çoğu zaman gerçek kanaatleri yansıtmayabilir. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi, amaç doğru sonuca bir adım daha yaklaşabilmekse, bunun yolu geleneksel uygulamalardan ziyade, bilimsel araştırma yöntemlerini benimseyerek araştırma yapmaktan geçmektedir.

